

Ogólnopolska konferencja naukowa „Od Cecory do Chocimia 1620–1621. 400. rocznica zwycięskiej obrony przed armią turecką”, Warszawa, 24–25 września 2021 r.

W dniach 24–25 września 2021 r. w Warszawie odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa zatytułowana „Od Cecory do Chocimia 1620–1621. 400. rocznica zwycięskiej obrony przed armią turecką”. Jej organizatorem był Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum. Pretekstem do zorganizowania kongresu był jubileusz walk pod Chocimiem w 1621 r., gdzie wojska polsko-litewsko-kozackie po ponad miesięcznych walkach zatrzymały pochód armii sułtana Osmana II. 24 września minęło dokładnie 400 lat od śmierci hetmana wielkiego litewskiego Jana Karola Chodkiewicza, głównodowodzącego armią polsko-litewską pod Chocimiem, który jest dzisiaj uznawany za jednego z najwybitniejszych wodzów w historii Rzeczypospolitej.

Obrady toczyły się w Bibliotece Królewskiej Zamku Królewskiego w Warszawie (dalej: ZKW). Transmitowano je w Internecie za pomocą kanału na YouTube, co pozwoliło szerszemu gronu odbiorców na udział w konferencji. Organizatorzy w osobach mgr. Pawła Tyszki, kierownika Działu Projektów Naukowych i Muzealnych, i dr. Zbigniewa Hunderta z ZKW podzielili nadesłane referaty na pięć paneli. Każdy prelegent otrzymał prawie 30 min na wygłoszenie swoich tez, co stanowi dzisiaj rzadkość na konferencjach. Dodatkowo po każdym panelu odbywała się 30-minutowa dyskusja, a po niej zarządzano równie długą przerwę. Pozwoliło to na brak pośpiechu, objawiającego się często na innych konferencjach skraca-

niem referatów lub przenoszeniem dyskusji do kularów, a to przełożyło się na wysoką jakość obrad.

Konferencję otworzył prof. dr hab. Wojciech Fałkowski, dyrektor ZKW. Następnie prof. dr hab. Andrzej Rachuba z Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk (dalej: IH PAN), moderator wprowadzającego panelu, zaprosił dwóch pierwszych prelegentów. Doktor hab. Dariusz Milewski z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (dalej: UKSW) przedstawił sytuację w Mołdawii w okresie poprzedzającym walki pod Cecorą i Chocimiem oraz w ich trakcie. W drugim wystąpieniu prof. dr hab. Jerzy Urwanowicz z Uniwersytetu w Białymstoku (dalej: UwB) omówił okoliczności tragicznie zakończonej kampanii cecorskiej hetmana wielkiego koronnego Stanisława Żółkiewskiego.

Podczas pierwszej dyskusji poruszono wiele tematów. Rozmawiano o nowych ustaleniach badaczy polskich i zagranicznych. Przywołano interesujący artykuł Baki Tezcana, który przedstawił nowe spojrzenie na sprawę podjęcia decyzji o wojnie w 1621 r. i jej skutkach. Oczywiście odnieszono się do kwestii osoby hetmana Żółkiewskiego, jego wieku, ambicji i konfliktów z innymi magnatami. Nie zabrakło również rozważań nad przyczynami wojny Rzeczypospolitej z Turcją i problemu kozackiego.

W drugim panelu prowadzonym przez prof. dr hab. Ewę Dubas-Urwanowicz z UwB uczestnicy wysłuchali trzech wystąpień. W dwóch pierwszych autorzy zajęli się osobą Jana Karola Chodkiewicza. Doktor Karol Żojdź z Instytutu Archeologii i Etnologii PAN przedstawił karierę i działalność fundacyjną hetmana, a dr Artur Goszczyński z Fundacji im. Janusza Kurtyki omówił zdrowie i kondycję psychiczną Litwina w czasie kampanii chocimskiej. W trzecim referacie prof. dr hab. Mirosław Nagielski z Uniwersytetu Warszawskiego (dalej: UW) zapoznał audytorium z udziałem królewicza Władysława Zygmunta w wojnie z Turcją w 1621 r.

W trakcie ożywionej dyskusji podjęto tematy związane z hetmanem Chodkiewiczem i królewskim synem. Okazało się, że paradoksalnie trudny charakter Jana Karola pomógł mu w karierze. Dyskutowano na temat plusów i minusów korespondencji oraz wiarygodności późniejszych odpisów w badaniach historycznych. Poddano również analizie porównawczej fundacje Litwina i powiązania jego rodu z Habsburgami. Przy tej okazji rozgorzała dyskusja na temat opłacalności służby wojskowej. Część roz-

mówców uznała to za niemierzalną wartość, a inni byli skłonni przeliczać ją na urzędy i fundacje. Poruszono także kwestię stanu zdrowia i kompetencji królewicza Władysława w 1621 r., który całe oblężenie Chocimia przechorował, nie mając szans na wykazanie się w jego trakcie.

W trzecim panelu, moderowanym przez prof. dr. hab. Mirosława Nagielskiego, uczestnicy wysłuchali czterech referatów. W pierwszym z nich prof. dr. hab. Andrzej Rachuba z IH PAN przedstawił wysiłek mobilizacyjny Wielkiego Księstwa Litewskiego w 1621 r. Doktor Przemysław Gawron z UKSW omówił kwestię zaciągu wojska cudzoziemskiego, a dr Emil Kalinowski z Biblioteki Narodowej zaprezentował sprawę werbunku lisowczyków w tym samym okresie. Na koniec dr Piotr Kroll z UW opowiedział o Kozaczyźnie w dobie konfliktu Rzeczypospolitej z Turcją w latach 1620–1621 i jej roli w chocimskiej kampanii.

Podczas ostatniej tego dnia dyskusji poruszono zagadnienie udziału cudzoziemców i lisowczyków w konfederacji zawiązanej po zwycięskiej obronie Chocimia. Okazało się, że nie ma dokumentów potwierdzających obecność obydwu grup w związku. Odniesiono się do kwestii misji cesarskiego posła Eryka Lassoty von Steblau wysłanego do Kozaków, której celem był zaciąg Niżowców na habsburską służbę, co ostatecznie nie doszło do skutku. Dyskutowano również na temat wiarygodności komputów z pierwszej połowy XVII w. i próbowano odpowiedzieć na pytanie, czy przyjmowane dotychczas 10% na ślepe poczty jest właściwe. Uzgodniono w tej sprawie tylko potrzebę większego krytycyzmu wobec występujących w źródłach wielkości oddziałów wojskowych.

Ciekawym wątkiem w trakcie rozmów była historia alternatywna. Zapytano, czy gdyby cały litewski wysiłek został skierowany do Inflant, które zostały wówczas zaatakowane przez Szwecję, to czy Rzeczpospolita nie poniosłaby tam strat terytorialnych. W trakcie dyskusji padło kilka ciekawych komentarzy do tego pytania, co rzuciło zupełnie nowe światło na polsko-litewsko-szwedzki konflikt.

Następnego dnia konferencji uczestnicy wysłuchali sześciu wystąpień w dwóch panelach. Pierwszy z nich był moderowany przez dr. hab. Dariusza Milewskiego z UKSW. Magister Andrzej Przepiórka z UW przedstawił przygotowania obronne Wielkiego Księstwa Litewskiego w obliczu groźby wojny z Państwem Moskiewskim w 1621 r. Doktor Mariusz Bal-

cerek z Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu omówił próby wykorzystania zaangażowania Rzeczypospolitej na południu przez szwedzkiego króla Gustawa II Adolfa w latach 1620–1621. Natomiast mgr Marta Kupczewska z UwB zwróciła uwagę słuchaczy na zagadnienie komunikacji w warunkach wojennych na przykładzie korespondencji Tomasza Zamoyskiego podczas kampanii chocimskiej.

Po wygłoszeniu referatów odbyła się dyskusja, do której włączyli się również internetowi odbiorcy. Słuchaczy zainteresowała kwestia, na ile możliwa była szansa ataku na Rzeczpospolitą ze wschodu w 1621 r. Byli oni również ciekawi ewentualnego zaangażowania Zjednoczonych Prowincji i Anglii w skierowanie tureckiego ataku na państwo polsko-litewskie. Dyskutowano na temat opłacalności wojny i sposobów jej obliczania dla epoki wczesnonowożytnej, a także osobowości Tomasza Zamoyskiego.

Podczas tej dyskusji powróciły zagadnienia z poprzedniego dnia konferencji. Rozmawiano o wiarygodności korespondencji i opłacalności służby wojskowej. Ponownie podjęto również kwestię możliwości obrony Inflant w 1621 r. w sytuacji skierowania tam wszystkich litewskich sił. Oceniono także szanse odzyskania Rygi w późniejszych latach.

W ostatnim panelu, moderowanym przez dr Aleksandrę Barwicką-Makulę z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (dalej: UŚ), uczestnicy wysłuchali trzech wystąpień. W pierwszym z nich dr Paweł Duda z UŚ scharakteryzował stosunek Stolicy Apostolskiej do ratyfikacji traktatu chocimskiego. Następnie dr hab. Karol Łopatecki z UwB przedstawił analizę ryciny *Bellum inter Polonum et Turcam Anno Domini MDCXXI*. W ostatnim referacie konferencji dr Jacek Żukowski z ZKW omówił zwycięstwo chocimskie w ikonografii oraz propagandzie Zygmunta III i Władysława IV.

Podczas końcowej dyskusji nawiązano do referatów ostatniego panelu i wcześniejszych wystąpień, do czego ponownie włączyli się internetowi odbiorcy. Rozmawiano na temat wiarygodności szyku bitewnego, ukazanego na rycinie *Bellum inter Polonum et Turcam Anno Domini MDCXXI*. Padło pytanie o film, który najlepiej ukazuje walkę z islamem. Wśród odpowiedzi pojawiły się: hollywoodzka superprodukcja *Królestwo niebieskie* (*Kingdom of Heaven*) z 2005 r. oraz *Gwiazdy Egeru* (*Egri csillagok*) – węgierska ekranizacja XIX-wiecznej powieści z 1968 r. Dyskutowano o poczuciu winy wśród Szwedów za atak z 1621 r. oraz obrazie przedstawiającym kró-

lewicza Władysława, na którym wcześniej widziano króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego.

Podsumowując, należy bardzo dobrze ocenić konferencję upamiętniającą 400. rocznicę obrony Chocimia przed turecką armią. Referaty i dyskusje były na wysokim poziomie. Spośród zaplanowanych 16 wystąpień zostało wygłoszonych 15, co w dobie pandemii trzeba uznać za sukces. Organizatorzy planują wydać wszystkie referaty drukiem w publikacji pokonferencyjnej, która powinna powiększyć naszą wiedzę o wydarzeniach sprzed 400 lat.

Mariusz Balcerek (Toruń)

ORCID: 0000-0002-1007-8042